

10. Змановская Е.В. Девиантология. Психология отклоняющегося поведения / Е.В. Змановская. - М.: Академия, 2004. - 288 с.
11. Федотова Н.Н. Толерантность как мировоззренческая и инструментальная ценность / Н.Н. Федотова. // Философские науки. - 2004. - №4. - С. 5-27.

Шуміло Ольга Олексіївна,
аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого
права Національного юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

Науковий керівник: Голіна В.В. д. ю. н., професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА СОЦІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДІВ ДО
ВИВЧЕННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

Як відомо, однією з ключових проблем кримінології, що має як теоретичне, так і практичне значення, є визначення детермінант злочинності, в тому числі кожного окремого виду і категорії злочинів. У такому зв'язку вчені виокремлюють три традиційні напрями у вивченні причин людської жорстокості та агресії щодо тварин – біологічний, психологічний і соціальний, множинність яких відображає інтегральний характер і дозволяє побачити сутнісні риси жорстокого поведінку з тваринами в їхній сукупності. З нашої точки зору, на особливу увагу заступовують теорії в рамках психологічного та соціологічного підходів, оскільки ретельна кримінологічна характеристика морально-психологічних і соціально-демографічних рис злочинця є запорукою ефективності та успішності будь-якої стратегії протидії злочинності.

Однією з найпоширеніших в межах психологічного підходу вважають ідеї та керівні положення фрустраційної теорії. Іще наприкінці 1930-х років Д. Доллард, М. Дуб, Д. Маурер, Ж. Нюттен висунули гіпотезу про фрустрацію як джерела агресивної поведінки. Відповідно до цієї гіпотези, жорстока поведінка – це результат неавтоматичного внутрішнього потягу, а наслідок фрустрації, тобто перешкод, що виникають на шляху до здійснення бажань і життєвих планів. Прихильники даної теорії були переконані: агресивна поведінка завжди передбачає стан фрустрації і, навпаки, фрустрація призводить до тієї чи іншої форми агресії.

Відповідно до дослідження С. Р. Келлерта та А. Р. Фелтхауса, керівними мотивами такої поведінки є: 1) бажання контролювати тварину; 2) бажання покарати тварину; 3) бажання помститися або зробити погрозу іншій людині [3, с. 1125], тобто у насильницький спосіб розв'язати певні проблеми. Класичним прикладом на користь такої теорії вважають біографію Джефрі Дамера, який у дитинстві не отримував уваги та емо-

ційного зв'язку зі своїми батьками, тому почувався самотнім та покинутим. Пізніше, жорстоко знущаючись з тварин і людей, на думку кримінолога Е. Бауманна, серійний убивця вмищав на своїх жертвах лють, адресовану батькам, та здійснював бажання відчутти владу над життям іншої істоти [2, с. 261].

Критики теорії фрустрації погоджуються з тим, що пригнічений стан індивіда, якого спіткала несправедливість або зрада, може підштовхнути до жорстокого вчинку [9, с. 133]. Але навряд чи викривлене сприйняття складної життєвої ситуації є вирішальним в детермінації насильницьких злочинів. Владає в око відсутність стану фрустрації у безлічі злочинців, які мучили тварин без жодної вагомої причини, винятково з хуліганських мотивів. Тому центральною ланкою причинного ланцюга, що завершилася жорстокою поведінкою, усе ж таки залишається людина.

До психологічного підходу також належить теорія садизму, малочисельні прихильники якої переконані, що причини знущання з тварин ізольовані від соціальних чинників, оскільки такі злочинці, на відміну від інших людей, здатні отримувати задоволення від власне спостереження переляку та страждань своїх жертв. Тобто, мотивацією такої поведінки є прагнення позбавити тварину життя та, у деяких випадках, шокувати громадськість, безвідносно попереднього соціального досвіду злочинця, поведінки або належності цієї тварини. Як приклад, прихильники цієї теорії наводять справу Леонарда Лейка, серійного вбивці, який катував та знімав на відеооплівку страждання своїх жертв [4, с. 26]. Таким чином, знущання з тваринами пропонується розглядати як деструктивну поведінку, в результаті якої злочинець отримує задоволення від процесу вбивства, здатності завдати найбільшого болю своїй жертві, а також шоку, який його злочин викликає у оточуючих.

На протизагу біологічним та психологічним концепціям, соціологічний підхід звертає увагу на діалектику соціального розвитку, який докорінно змінює людські відносини, адже поділ праці, зростання виробництва і утворення надлишку продуктів, а також виникнення держав з ієрархічними системами і елітними групами зумовлюють виникнення дедалі більш витончених і завуальованих форм жорстокості.

Модифікацією теорії фрустрації є теорія соціального навчання, розроблена канадським психологом А. Бандурою. Науковець дійшов висновку, що агресивна поведінка розвивається лише у дітей, які є очевидцями агресивної поведінки дорослих. Зокрема, виявив, що батьки зазادто агресивних підлітків слугують їм зразком такої поведінки, заохочуючи до повсякчасних виявів жорстокості [1, с. 147]. Тобто, насильство, виходить назовні тільки тоді, коли в даних ситуаційних умовах такі вчинки соціально прийнятні, або нав'язані засобами масової інформації. Проте, така теорія також видається недостатньо обґрунтованою, оскільки практиці відомо чимало випадків жорстокого поведінку з тва-

ринами у дитячому віці особами, що виховувалися у благополучних сім'ях.

Іншою поширеною концепцією жорстокості є теорія відчуження. Згідно її положень, соціальне відчуження особистості – результат панівної в сучасному світі соціальної дезорганізації (аномії), що перетворює населення великих міст на «натовп одинаків». Уявлення про аномію як втрату індивідом почуття нерозривного зв'язку з близькими й усім суспільством вперше були викладені в роботах американського соціолога Е. Дюркгейма [10, с. 318]. Розвиток концепції відчуження і її використання для пояснення девіантної поведінки пов'язують з іменами Р. Мертон, його послідовників Р. Клаурода, А. Коена та ін. На думку дослідників, саме суворість батьків, відсутність належного виховання в сім'ї на тлі соціальної дезорганізації суспільства викликає в ранньому дитинстві відчуття психологічного, а згодом – соціального відчуження, ворожисті та агресію до оточуючих [8, с. 79].

У 80-90-х роках концепція психологічного відчуження активно розроблялася радянськими кримінологами (Ю. М. Антоняном, Е. Г. Самовичем та ін.). Застосовуючи тестування та інтерв'ювання за суджених, науковці зробили висновок про прямий зв'язок психічного відчуження і викликаного ним агресивною поведінкою з першими дитячими враженнями [5, 6, 7].

Підсумовуючи критичний аналіз вітчизняних і зарубіжних досліджень проблеми жорстокого поводження з тваринами, варто відзначити, що наукові доробки щодо причин існування й відтворення людської жорстокості, зокрема у поводженні з тваринами, зводяться в цілому до комплексу різноманітних за своїм характером причин, однак переважають чинники психічного та соціального характеру. Оскільки психічні процеси та стани нерідко зумовлюються впливом на особу зовнішнього середовища, проведення в Україні релевантних кримінологічних досліджень, на нашу думку, має спиратися, у тому числі, і на методологічний інструментарій, вироблений представниками психологічного та соціологічного підходів.

Література:

1. Bandura A. Adolescent Aggression / A. Bandura. – New York: Ronald Press Co., 1959. – 475 p.
2. Baumann E. Step into my parlor / E. Baumann. – Chicago: Bonus Books, 1991. – 305 p.
3. Felthous A. R. Childhood Cruelty to Animals among Criminals and Noncriminals / A. R. Felthous, S. R. Kellert // Human Relations. – 1985. – № 38. – P. 1113-1129.
4. Norris J. Serial killers / J. Norris. – New York: Doubleday, 1988. – 249 p.
5. Антонян Ю. М. Преступная жестокость. – М.: Изд-во ВНИИ МВД России, 1994. – 140 с.
6. Антонян Ю. М., Гульдан В. В. Криминальная патопсихология. – М.: Наука, 1991. – 248 с.

7. Антонян Ю. М., Самович Е. Г. Неблагоприятные условия формирования личности в детстве и вопросы предупреждения преступлений. Психологические механизмы насильственного преступного поведения: Учебно-методическое. – М.: Изд-во ВНИИ МВД России, 1983. – 80 с.

8. Афанасьев В. Эволюция концепции аномии в социологии девиантного поведения / В. Афанасьев // Рубеж (альманах социальных исследований). – 1992. – № 2. – С. 69-81.

9. Воронцова М. В., Макаров В. Н., Бюндогова Т. В. Теория деструктивности: учебно-методическое. – Таганрог: Изд-ль А. Н. Ступин, 2014. – 360 с.

10. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Э. Дюркгейм. – М.: Наука, 1991. – 576 с.

Шуміло Олексій Михайлович,
професор кафедри правового забезпечення господарської
діяльності факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА
НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ У СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ЕКОЛОГІЧНОГО
ПРАВА

Конвенція Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» [1] була підписана 04.11.1950 р., а ратифікована [2] Україною із заявами та застереженнями 17.07.1997 р., набрала чинності 11.09.1997 р. Зазначена Конвенція розроблялася з урахуванням вимог Загальної декларації прав людини [3], що проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р. Декларація має на меті забезпечити загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав.

Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [2] у п. 1 Україна визнала обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [4] у ст. 17 передбачає, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [1] та практику ЄСПЛ як джерело права.

Положення ст. 2 зазначеного Закону у взаємозв'язку зі ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод встановлюють, що рішення ЄСПЛ є обов'язковим для виконання Україною.

Крім того, для виконання рішення ЄСПЛ державою вживаються заходи загального характеру з метою забезпечення додержання Конвенції, порушення яких встановлене рішенням ЄСПЛ, забезпечення усу-